

اخلاق در وکالت

روح الله آخوندی روشناوند^۱

چکیده

صلاحیت اخلاقی و تخصصی، دو شرط اصلی وکالت در همه نظام‌های حقوقی از جمله ایران است. در کنار لزوم پاس‌داشت استقلال وکیل و تقویت آن، صیانت از جایگاه رفیع این حرفه مقدس جز با تأکید بر این دو شرط حاصل نمی‌شود. تمرکز اصلی در این پژوهش بر شرایط اخلاقی مورد نیاز وکالت در قوانین مختلف در ایران و سایر کشورهای اسلامی است از آن‌جا که اغلب شرایط اخلاقی مورد نیاز وکیل به امانت‌داری وکیل برمی‌گردد، تکیه بر امانت‌داری وکیل در حقوق موضوعه بوده است. فارغ از لزوم احراز امانت‌داری وکلا و نیز تأکید بر حفظ و استدامت آن، به‌نظر می‌رسد در همه نظام‌های حقوقی از جمله ایران نه‌تنها برای کانون‌های وکلا، بلکه برای حاکمیت نوعاً از طریق دادگاه و یا دادستانی‌ها، سازوکارهایی جهت حفظ این رکن رکن وکالت پیش‌بینی شده است. این پژوهش در دو بخش، ضمن تبیین اهمیت امانت‌داری، لزوم احراز آن، ترسیم دو مقام کنترل‌کننده‌ی بقای آن و نمایاندن برخی تفاوت‌های اندک در میان کشورهای مختلف در این خصوص، بر این مهم اصرار دارد که در همه نظام‌های حقوقی، التزام به اخلاق، شرطی ذاتی این حرفه شریف محسوب می‌شود، به‌نحوی که در صورت ورود هر خدشه‌ای به این شرط، همه نظام‌های حقوقی به‌شکل مقتضی نسبت به آن از خود واکنش نشان می‌دهند.

۱. استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور تهران، وکیل پایه یک دادگستری، ایمیل akoundi@.ac.ir

واژگان کلیدی: امانت‌داری، حسن اخلاق، حسن رفتار، شرافت، سوء شهرت و سوء اخلاق.

مقدمه

در میان حرفه‌های حقوقی، وکالت و قضاوت در همه نظام‌های حقوقی از اهمیت زایدالوصفی برخوردار بوده و است. ارتباط وثیق و پیوسته این دو حرفه‌ی شریف با اموال و اعراض و وجوه و نفوس مردمان، ضرورت دارا بودن تخصص لازم برای هر یک از این دو و از این دو مهم‌تر لزوم استقلال و کیل و دادرسی در انجام وظیفه هم‌زمان هم جزو وجوه مشترک این دو حرفه و هم دلیل اهمیت هر یک از آن‌ها است. در کنار این سه، وجه اشتراک چهارمی به نام امانت‌داری وجود دارد که تأکید این پژوهش بر این وجه اشتراک چهارم البته فقط در خصوص وکلای محترم است. در قرآن کریم بیش از ۲۰ بار واژه «وکیل» یا «وکیلا» و نیز سایر مشتقات این واژه به کار رفته است.^۱ آیات مختلف مصحف شریف از جمله «... و الله علی کل شیء وکیل؛ ... و خداوند بر همه چیز ناظر است» (هود: ۱۲)، «... و قالوا حسبنا الله و نعم الوکیل؛ .. گفتند خدا ما را کافی است و او بهترین حامی ماست»^۲ و نیز «... و کفی بالله وکیلا؛ ... و همین بس که خداوند حافظ و مدافع (انسان) باشد»^۳، تردیدی بر قداست این واژه به‌عنوان یک صفت الهی باقی نمی‌گذارد. وکالت در هر شکل و با هر تعریفی^۴، ولو تعریف مختصر استنباه فی التصرف^۵، مستلزم شرایطی است که در رأس این شرایط امانت‌داری وکیل است. در اهمیت این شرط باید متذکر شد، ید

۱. عبدالباقی، ۱۳۶۴ ق، ص ۲۷۶

۲. عمران: ۱۷۳

۳. نساء: ۸۱، ۱۳۲ و ۱۷۱ و احزاب: سه

۴. خمینی، ج ۲، ۱۳۹۰ ق، ص ۳۹

۵. شهید اول، ۱۴۱۱ ق، ص ۱۴۴

وکیل مادام که در حدود اذن و امانت باشد، امانی است و الا ید وی تبدیل به ید ضمانی می‌شود.^۱

اگر دارا بودن تخصص و امانت و کلاهی شریف میهن را به منزله شرایط حق تمتع حرفه وکالت بدانیم، کمال استیفای این حرفه شریف چیزی جز استقلال وکیل در دفاع از موکل نیست. در نزاع میان حفظ نظم در دادرسی و تضمین آزادی در دفاع که متولی اولی حاکمیت و متکفل دومی کانون‌های وکلا است، آن‌چه مطلوب قانون‌گذار مردمی است، احترام به هر دو است و این نه حدیثی است که مشکل خوانند. توگویی چون بیع و سایر عقود معوض که تعهد هر یک از متعاقدین جهت تعهد طرف دوم است، در این خصوص هم تعهد حاکمیت به تضمین آزادی دفاع، انگیزه مشروع طرف دوم یعنی وکلا در حفظ نظم در دادرسی عادلانه است. در غیاب هر یک از این دو، چیزی به نام دادرسی عادلانه یک آرزو است. اصل استقلال وکیل و مجمع صنفی ایشان یعنی کانون وکلاهی دادگستری و استلزامات حقوقی آن مقتضی باید و نبایدهایی است که مستقیماً متوجه حاکمیت است نه مردم و دادرسان و وکلا. و امید است در لایحه جامع قانون وکالت نه تنها قانون‌گذار به دست‌آوردهای لایحه قانون استقلال ۱۳۳۳ ه. ش احترام گذاشته، بلکه پا را فراتر بنهد و استقلال نسبی کانون‌ها را به استقلال کامل برساند، دستاوردی که می‌تواند برای همیشه یادی نیک از نمایندگان خانه ملت نزد موکلین ایشان یعنی مردم ایران، به یادگار بگذارد.

از زمان تصویب قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و محاکم صلحیه در سنه ۱۲۹۰ ه. خ، که «نهاد وکالت» در فصل چهارم این قانون در ذیل عنوان «در وکلاهی رسمی عدلیه»، در سپهر دادگستری ایران آرام آرام عروض و ظهور یافت، تا تصویب لایحه قانون استقلال در کمیسیون مشترک مجلسین در سال ۱۳۳۳، قریب نیم قرن تلاش حقوق‌دانان چه دادرسان و وکلاهی عدلیه و چه وکلاهی مقننه و اساتید حقوق اغلب معطوف به اخذ استقلال وکلا و کانون ایشان بوده که این مهم با فراز و نشیب‌های بسیاری و البته با سختی مضاعف در ۱۳۳۳ حاصل آمد. تسلیم حاکمیت در این سال در صحنه گذاشتن بر

۱. محقق داماد، ۱۳۸۱، ص ۱۰۱

اصل استقلال نه از سر ناز حکومت بلکه از سر نیاز حاکمیت در پاسخ به مطالبات روزافزون مردم و در مقدمه ایشان حقوق دانان دلسوزی بود که حق بزرگی بر عهده نسل‌های پسین خود دارند.

هرچند از زمان تصویب لایحه قانون استقلال، تاکنون فرود و فرازهای دیگری در این خصوص وجود داشته که مجال پرداختن به آن‌ها نیست و ذکر همین بس که مع‌الاصف عمده کنش و واکنش‌های فعالان مؤثر بر قانون صنفی و کلا از آن زمان تا کنون متمرکز بر حفظ این استقلال و یا کم‌رنگ کردن آن بوده است، اما این پژوهش از نگاهی دیگر و از نگاه آسیب‌شناسی به این صنف تأکید دارد تا در کنار تلاش برای حفظ و بلکه توسعه استقلال نهاد و کالت در ایران باید مشغول دغدغه‌ای دیگری نیز بود و آن چیزی نیست جز امانت‌داری و کیل. اگر و کلا و نهاد صنفی ایشان (تا پیش از تصویب قانون برنامه سوم توسعه، تنها مرجع صالح برای صدور پروانه و کالت و نظارت بر و کلا، کانون‌های وکلای دادگستری ایران بود. با تصویب ماده ۱۸۷ قانون برنامه سوم در سال ۱۳۷۹ و آیین‌نامه اجرائی آن، قوه قضائیه نیز برای صدور پروانه کارآموزی و وکالت صالح شناخته شد) می‌توانند به حق به نمایندگی از مردم حفظ و توسعه استقلال خود را از حاکمیت مطالبه کنند، باید این را نیز پذیرفت که قانون‌گذار تکالیفی نیز بر عهده این کانون‌ها نهاده است که این تکالیف عمدتاً ناظر بر دو امر است؛ یکم احراز شرایط و کلا و دوم حفظ این شرایط. و خود این شرایط هم بر دو پایه استوار است نخست اهلیت علمی و تخصصی و دوم اهلیت اخلاقی با تمرکز بر امانت‌داری و کیل. حفظ استقلال کانون‌های و کلا به حکم عقل و ضرورت باید جزو وظایف و بلکه اهداف حاکمیت تلقی شود، هم‌چنان‌که احراز و صیانت دو شرط عمده و کالت (تخصص و تعهد) نیز باید جزو وظایف و اهداف اصلی کانون‌های و کلا محسوب گردد. بدیهی است این تقسیم‌کار نافی دغدغه‌مندی هر یک از دو طرف در وصول به اهداف طرف دیگر نیست، بلکه هدف عمده در این تقسیم و تسهیم در رسیدن به دادرسی عادلانه، تأکید بر نقش کانون‌های و کلا در احراز و صیانت دو شرط تعهد و تخصص و نیز اصرار بر احترام به استقلال نهاد و کالت است. این پژوهش در دو بخش

تدوین یافته است. در بخش نخست ذیل عنوان امانت و کیل در حقوق ایران، شرایط اخلاقی و کلا در دو دوره زمانی متمایز، مورد بحث قرار گرفته و سپس در بخش دوم به بررسی اجمالی امانت‌داری ایشان در حقوق برخی کشورهای اسلامی پرداخته‌ایم. لازم به ذکر است به اقتضای لزوم پرداختن به اصول حرفه‌ای و اخلاقی و کالت، امکان متمحص شدن در تک تک این اصول اخلاقی فراهم نبوده و از این رو تلاش بر این بوده تا با پرداختن به اصل موضوع یعنی امانت‌داری و کیل و سایر شرایط اخلاقی این حرفه، در گستره تاریخی قوانین راجع به وکالت در ایران و نیز مطالعه تطبیقی اجمالی در حقوق بعضی کشورهای اسلامی بر اهمیت اخلاق در وکالت تأکید شود. بر همین منوال هر چند در ادبیات حقوقی ایران در خصوص وکالت بیش‌تر از آن‌که به حرفه شریف و کالت دادگستری پرداخته شود، به خود عقد و کالت و احکام و آثار آن و نیز خیانت در امانت پرداخته شده است، اما در این پژوهش امکان تدقیق در عقد و کالت و مباحث مرتبط با آن مانند ارکان تشکیل‌دهنده وکالت، شرایط و دامنه و انواع وکالت، احکام و آثار این عقد از یک طرف و پرداختن به مفهوم امانت و امانت‌داری، مصادیق امانت‌داری به‌ویژه حفظ اسناد و اسرار موکل و نیز خیانت در امانت از طرف دیگر، وجود ندارد و در این خصوص باید به منابع مستقل دیگر مراجعه شود.^۱

۱. در خصوص خود عقد و کالت می‌توان به مواد ۶۵۶ تا ۶۸۳ قانون مدنی و ده‌ها پژوهش از جمله موضوع وکالت در حقوق ایران و فرانسه اثر محمد ابوعطا (مطالعات فقه اسلامی، زمستان ۸۹، سال ۲، شماره ۳)، وکالت ثانوی، مطالعه تطبیقی در فقه، حقوق ایران و انگلیس اثر محسن ایزانلو و مهسا مدنی (دوفصلنامه علمی - پژوهشی دانش حقوق مدنی، بهار و تابستان ۹۱، شماره نخست)، وکالت غیر مستقیم اثر علی‌رضا باریکلو (مطالعه اسلامی: فقه و اصول، بهار و تابستان ۱۳۹۰، سال ۴۳، شماره پیاپی ۸۶/۱)، اثر حقوقی شرط عدم عزل و کیل ضمن عقد وکالت اثر علی‌حسین مصلحی (مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، زمستان ۱۳۸۲، شماره ۶۲) و تأثیر اغما بر قرارداد وکالت در فقه و حقوق ایران اثر محمود حائری مهریزی و ولی‌ا... نصیری رضی (مطالعات فقه اسلامی، تابستان ۹۰، سال ۳، شماره ۴)، رجوع کرد. هم‌چنین در خصوص خیانت در امانت می‌توان به جرایم علیه اموال و مالکیت، فصل دوم در خصوص خیانت در امانت اثر حسین میر محمد صادقی (زمستان ۱۳۹۲، چاپ سی و هشتم، تهران، نشر میزان)، حقوق جزای اختصاصی، مبحث سوم خیانت در امانت اثر ایرج گلدوزیان (بهار ۱۳۸۲، چاپ نهم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران)، بررسی تطبیقی خیانت در امانت و اختلاس اثر عباس منصورآبادی (مجله علمی - پژوهش علوم اجتماعی و انسانی

۱- امانت وکیل در حقوق ایران

در این بخش شرایط و استلزامات اخلاقی و کلا در دو دوره زمانی الف- پس از قانون اصول تشکیلات عدلیه در ۱۲۹۰ ه. ش. تا سال ۱۳۳۳ ه. ش. ب- پس از تصویب لایحه قانون استقلال کانون و کلا در سال ۱۳۳۳ تا کنون مورد بحث قرار می‌گیرد. گرچه قانون صنفی و کلا در سال‌های پیش و پس از ۱۳۳۳ نیز دچار پاره‌ای تحولات حقوقی گشته و بعد از نضج و توسعه، هرازگاهی برخی تهدیدات جدی را نیز از سر گذرانده، تهدیداتی که نوعاً متوجه استقلال نسبی این نهاد مدنی بوده است، لیکن به دلیل مضیق بودن مجال، در دوره نخست بیشتر بر قانون اصول تشکیلات عدلیه و قانون وکالت ۱۳۱۵ و نظام‌نامه آن متمرکز شدیم، چراکه این قوانین در خصوص موضوع پژوهش از اهمیت بیشتری برخوردار است. در دوره دوم نیز به همین دلیل تأکید بر لایحه قانون استقلال و آیین‌نامه آن است. در واقع پس از تصویب قانون اصول تشکیلات عدلیه (۱۲۹۰ ه. ش.)، چندین قانون دیگر در رابطه با وکالت به تصویب رسید که همه این قوانین به موجب ماده ۵۸ قانون وکالت مصوب مجلس شورای ملی وقت در بهمن‌ماه ۱۳۱۵، نسخ می‌گردد. یک سال بعد در ۱۳۱۶ نظام‌نامه قانون وکالت در ۱۱۲ ماده به تصویب می‌رسد. بعد از تصویب لایحه استقلال کانون و کلا در ۱۳۳۳ و آیین‌نامه آن در ۱۳۳۴، بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۷۶ ما شاهد تصویب قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت دادگستری در هفت ماده هستیم. النهایه در این خصوص در سال ۱۳۷۹ ذیل ماده ۱۸۷ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مقرر شد «به منظور اعمال حمایت‌های لازم حقوقی و تسهیل دستیابی مردم به خدمات قضایی و حفظ حقوق عامه، به قوه قضائیه اجازه داده می‌شود تا نسبت به تأیید صلاحیت فارغ‌التحصیلان رشته حقوق جهت صدور مجوز تأسیس مؤسسات مشاوره حقوقی برای آنان اقدام نماید». از زمان تصویب این ماده و عملاً از زمان

→

تصویب آیین‌نامه اجرایی آن، مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده زیر نظر قوه قضائیه و در عرض کانون‌های وکلا و کانون‌های کارشناسان رسمی دادگستری، ذیل فشار انتقادات گسترده از ناحیه حقوق‌دانان شروع به فعالیت کرد.

۱-۱- امانت وکیل در دوره وابستگی (۱۲۹۰ ه. ش تا ۱۳۳۳ ه. ش)

در فصل چهارم قانون اصول تشکیلات عدلیه (مصوب ۱۲۹۰ ه. ش) ذیل عنوان «در وکلای رسمی عدلیه» برای اولین بار سخن از حرفه‌ی وکالت در حقوق ایران و شرایط و اوصاف وکلا به میان آمد. در ماده ۲۳۶ این قانون وکلای عدلیه بر دو قسم شدند: وکلای رسمی و وکلای غیر رسمی. وفق این ماده «وکلای رسمی اشخاصی هستند که شغل خودشان را وکالت در محاکم قرار داده و بدین صفت معرفی شده‌اند. وکلای غیر رسمی کسانی هستند که عمل به وکالت را شغل خود قرار نداده و اگر وکالتی را می‌کنند بر سبیل اتفاق می‌باشد». قانون‌گذار در این قانون در ماده ۲۳۷ بعد لزوم سه شرط «تابعیت ایران»، «داشتن حداقل سی سال سن» و «داشتن معلومات معینه» را بیان داشته است. در ماده ۲۳۸ بیان کرده «اشخاص مفصله [ذیل] نمی‌توانند وکلای رسمی یا غیر رسمی شوند: (اولاً) اشخاصی که به واسطه ارتکاب به جنحه و جنایات که مجازات آن‌ها حبس یا جزایی شدیدتر است در تحت محاکمه هستند. (ثانیاً) محکومین به مجازات مذکوره. (ثالثاً) اشخاصی که از خدمت دولتی بعد از محاکمه اخراج شده‌اند. (رابعاً) اشخاصی که شغل موظفی در ادارات رسمی دولتی یا ملتی دارند. (خامساً) اشخاصی که به حکم محکمه از وکالت ممنوعند. (سادساً) اشخاص ورشکسته. (سابعاً) کسانی که در تحت قیمومت یا ولایت شرعی هستند».

از میان این هفت شرط اخیر چهار شرط یکم، دوم، سوم، پنجم مستقیماً به امانت‌داری وکیل برمی‌گشت. هرچند در مقررات مصوب دهه‌های بعد حسن اخلاق در وکالت با تصریح بیشتری جزو شرایط وکالت محسوب شده است. نکته جالب توجه آن‌که در ماده ۲۳۹ این قانون متقاضیان وکالت رسمی علاوه بر تقدیم یک استعدانامه پیش از امتحان، باید

شهادت‌نامه‌ای در خصوص حسن اخلاق از معارف و معتمدین محل خویش نیز آماده تقدیم می‌داشتند. لزوم ادای قسم (ماده ۲۴۱)، استرداد تصدیق‌نامه و حبس متقاضی در صورت کشف خلاف واقع بودن اظهارات وی (ماده ۲۴۲)، برخورد محکمه رأساً یا به تکلیف مدعی‌العموم در قبال اعمال قبیح و رکیک و کیل (ماده ۲۴۶) نیز از موارد توجه این قانون به امانت‌داری بود. در ماده ۲۴۸ این به قانون صراحت آمده «... وزیر عدلیه می‌تواند تحقیقات لازمه راجع به رفتار و اعمال و کلاهی عدلیه نموده و در صورتی که اطلاعات صحیحی از سوء اخلاق یا اعمال آن‌ها تحصیل کرد، آن‌ها را از وکالت در عدلیه ممنوع دارد». عدم امکان انتقال دعوا به خود به‌طور مصادعه و ساختگی یا در ظاهر به اسم دیگری و در باطن برای خود بای‌نحوکان (ماده ۲۵۰) و خیانت و کیل به موکل از جهت ساختن با طرف موکل که مستوجب محو اسم او از لوحه و کلاء با درج در روزنامه می‌شود (ماده ۲۵۳) و نیز محو نام و کیل از لوحه و کلاء با اعلان در روزنامه به دلیل وارد شدن با وکالت - نامه تقلبی در عمل و کالت (ماده ۲۵۴) از موارد دیگر توجه قانون‌گذار ۱۲۹۰ به اخلاق در وکالت بوده است. گرچه در زمان مرحوم محمدعلی فروغی در سال ۱۲۹۲ نظام‌نامه‌ای در ارتباط با مواد ۲۳۶، ۲۳۷ و ۲۴۰ قانون اصول تشکیلات عدلیه راجع به صلاحیت‌های اخلاقی و کلا و نحوه اخذ تصدیق‌نامه ایشان تهیه و در قصر صاحب قرآنیه به صحه و مهر اعلی حضرت همایونی احمد شاه قاجار رسید (مجله علمی حقوقی انتقادی کانون وکلا، آذر ۱۳۳۱، ش. ۲۷ صص سه و چهار به نقل از محسنی، ۱۳۹۳، ص ۸-۲۷) و از جمله باعث بروز اعتراضاتی از ناحیه و کلا مبنی بر تضييع حقوق و کلا و از دست رفتن اختیار شغل آزاد و کالت شد که مآلاً در نتیجه این اعتراضات چهار سال بعد این نظام‌نامه نسخ و نظام‌نامه ۱۳۹۶ به تصویب می‌رسد (حسن محسنی، ۱۳۹۳: ص ۲۸) و قانون صنفی و کلا دچار تغییراتی می‌شود، لیکن بجز قانون و کالت ۱۳۱۵ تغییر جدی تا زمان تصویب لایحه قانونی استقلال بروز نیافت.

در قانون و کالت ۱۳۱۵ نیز سوء اخلاق و سوء رفتار و کیل بی‌پاسخ نمانده بود. در ماده هفت وفق بند پنج و شش به اشخاصی که مرتکب اعمالی شوند که منافعی با شئون و کالت

است و نیز اشخاص مشهور به فساد اخلاق و تجاهر به استعمال مسکر و افیون و اعمال منافی عفت، اجازه شغل و کالت داده نشده بود. اهمیت اهتمام به اخلاق تا حدی بود که در بند نخست ماده ۱۹، تهیه موجبات ترقی علمی و اخلاقی و کلا جزو وظایف اصلی کانون و کلا به حساب می آمد. هم چنین وکیل موظف بود اسراری که به واسطه وکالت از موکل مطلع شده و اسرار مربوطه به حیثیات و شرافت و اعتبار موکل را حفظ نماید (ماده ۳۰). در این قانون عدم امانت داری، منجر به محرومیت ابدی از شغل و کالت می شد (ماده ۴۱). در ماده ۴۲ مقرر بود که وکلا باید در مذاکرات شفاهی در محکمه و لوائح کتبی، احترام و نزاکت را نسبت به محاکم و تمام مقامات اداری و نسبت به وکلاء و اصحاب دعوی مرعی دارند. تعقیب وکیل به دلیل سوء اعمال و رفتار او توسط وزیر عدلیه و نیز تعلیق و کالت وی در صورت منافی بودن اشتغال وی با حیثیت و کلا (ماده ۴۷)، رسیدگی به صلاحیت اخلاقی و لیاقت علمی و عملی وکیل در محکمه انتظامی (ماده ۴۸) و لزوم اعلام گزارش فوری سوء اخلاق و اعمال وکیل توسط محاکم و مدعیان عمومی به وزیر عدلیه (ماده ۵۷) و غیره همه بر اهتمام این قانون به اخلاق در وکالت دلالت دارد.

در نظام نامه قانون وکالت مصوب ۱۳۱۶ نیز در مواد مختلف (هرچند نسبت به خود قانون وکالت کمتر) بر اهمیت اخلاق تأکید شده بود. استماع اظهارات نماینده دفترکل بازرسی وکلاء توسط محکمه عالی انتظامی برای احراز صلاحیت اخلاقی (ماده ۱۸)، ادای سوگندنامه وکلا با شاهد گرفتن خداوند متعال (ماده ۲۰)، تسلیم سوابق اخلاقی و درجه علمی وکلا توسط تشکیلات وکلا برای ارتقای ایشان به کمیسیون ترفیع (ماده ۵۱)، منع شدن وکیل از برخی امور مانند اخذ اسناد دیگر در عوض قرارداد حق الوکاله، انتقال قرارداد حق الوکاله بدون رضایت موکل به ثالث و شرکت در مدعی به (مواد ۷۸، ۷۹ و ۸۰) و منوط نبودن تعقیب وکیل در خصوص تخلفات و سوء اخلاق وی به وصول شکایت (ماده ۱۰۸)، از جمله این موارد است.

از آن جا که پیش از تصویب لایحه قانونی استقلال، کانون وکلا ولو به صورت ظاهری هیچ استقلالی نداشت؛ چراکه این کانون از حیث نظامات تابع وزارت عدلیه بود. (ماده ۱۸

قانون و کالت) و هیات مدیره آن توسط وزیر عدلیه از بین وکلا انتخاب می‌شد (ماده ۲۰ قانون و کالت) و رییس کانون می‌توانست از میان مستخدمین قضایی یا اداری وزارت عدلیه انتخاب شود (ماده ۲۱ قانون و کالت) و غیره، این دوره را دوره وابستگی نامیدیم. در مقابل چون لایحه قانونی استقلال، اقدام به اعطای استقلال نسبی به کانون‌های وکلا نمود، این دوره جدید را دوره استقلال نسبی نامیدیم.

۲-۱- امانت وکیل در دوره استقلال نسبی (۱۳۳۳ ه. ش تا کنون)

در پنجم اسفندماه ۱۳۳۳ لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری ابتدا به تصویب کمیسیون‌های مشترک مجلسین رسید و سپس تا تصویب نهایی مجلسین به-طور موقت قابل اجرا، اعلام و ابلاغ شد. این لایحه که مشتمل بر ۲۶ ماده بود، اغلب به تشکیلات کانون وکلا می‌پرداخت. وفق ماده نخست لایحه «کانون وکلای دادگستری مؤسسه‌ای است مستقل و دارای شخصیت حقوقی که در مقرر هر دادگاه استان تشکیل می‌شود». اعضاء هیأت مدیره کانون وکلا از بین وکلا پایه یک هر حوزه که واجد شرایط زیر باشند برای مدت دو سال انتخاب می‌شوند: الف - لااقل ۳۵ سال داشته باشند، ب- ...، ج- ...، د- محکومیت انتظامی بالاتر از درجه چهار نداشته باشند، ه- سوء شهرت نداشته باشند (ماده چهار). براین اساس صرف سوء شهرت خود منافی حق انتخاب شدن به‌عنوان عضو هیأت مدیره کانون بود. وفق ماده ده به اشخاص زیر اجازه وکالت داده نمی‌شد: ۱- اتباع خارجه، ۲- قضات و مستخدمین دولتی و بلدی و مملکتی و ... در حین اشتغال به خدمت به استثنای استادان دانشکده حقوق که ...، ۳- محجورین و هم‌چنین کسانی که سن آن‌ها کمتر از ۲۵ سال باشد، ۴- محکومین به انفصال ابد از خدمات دولتی، ۵- اشخاص مشهور به فساد اخلاق و تجاهر به استعمال مسکر و افیون و اعمال منافی عفت، ۶- محکومین به جنایت مطلقاً و محکومین به جنحه‌هایی که منافی با امانت و عفت و شئون وکالت است به تشخیص هیأت مدیره کانون و ...، ۷- کسانی که به اتهام جنایت یا جنحه‌های مذکور در فوق تحت محاکمه هستند، ۸- اشخاصی که طبق حکم محکمه از

وکالت محروم شده‌اند. اجابت تقاضای ترفیع، علاوه بر شرایط مقرر قانونی منوط به ارائه گواهی حسن انجام وظیفه و کالتی بود (ماده ۱۱). بنابراین لایحه قانونی استقلال در قبال اغلب رفتارهای غیر اخلاقی و کیل نوعی ضمانت اجرای تعیین کرده بود.

در مواد بسیاری از آیین‌نامه این لایحه که در ۸۹ ماده تهیه و تنظیم گشت، نیز اخلاق در وکالت مورد توجه قرار گرفت. در ماده ۳۱ آیین‌نامه آمده بود «در تقاضای پروانه وکالت و کارآموزی باید نکات ذیل تصریح شود: ۱- نام شخصی و خانوادگی و نام پدر متقاضی، ۲- ...، ۳- ...، ۴- تصریح به این که محکومیت جنحه و جنایی ندارد و در صورت داشتن چنین سابقه به چه عنوان و به چه مجازاتی محکوم شده است، ۵- تصریح به عدم اعتیاد به افیون و سایر مواد مخدره، ۶- ...، ۸- ... در ماده ۳۲ نیز آمده است تقاضا باید دارای ضمایم ذیل باشد: ۱- ...، ۳- گواهینامه عدم سوء سابقه، ۴- در صورت داشتن سابقه شغل در وزارتخانه یا اداره دولتی و مملکتی و بلدی یا مراجع قضائی یا ...، گواهینامه حسن سابقه خدمت از مراجع مربوطه، ۵- گواهینامه عدم اعتیاد به افیون و سایر مواد مخدره. وانگهی در کارنامه مخصوص هر کارآموز علاوه بر درج حضور در جلسات دادگاه‌ها به گواهی رؤساء دادگاه‌ها، باید حسن اخلاق کارآموز در دوره کارآموزی نیز با گواهی وکیل سرپرست درج شود (ماده ۳۷ آیین‌نامه). متن سوگند کارآموزان برای دریافت پروانه وکالت از قرار ذیل است «در این موقع که می‌خواهم به شغل شریف وکالت نائل شوم به خداوند قادر متعال قسم یاد می‌کنم که همیشه قوانین و نظامات را محترم شمرده و جز عدالت و احقاق حق منظوری نداشته و برخلاف شرافت قضاوت و وکالت اقدام و اظهاری ننمایم و نسبت به اشخاص و مقامات قضائی و اداری و همکاران و اصحاب دعوی و سایر اشخاص رعایت احترام را نموده و از اعمال نظریات سیاسی و خصوصی و کینه‌توزی و انتقام‌جویی احتراز نموده و در امور شخصی و کارهایی که از طرف اشخاص انجام می‌دهم راستی و درستی را رویه خود قرار داده و مدافع از حق باشم و شرافت من وثیقه این قسم است که یاد کرده و ذیل قسم‌نامه را امضاء می‌نمایم» (ماده ۳۹). کارآموزان و هم‌چنین وکلای دادگستری نمی‌توانند به شغل دیگری که منافای با حیثیت و شئون وکالت است اشتغال ورزند (ماده ۴۳) و

حسن انجام وظیفه یکی از شروط ترفیع درجه در آیین‌نامه (ماده ۴۷) تلقی شده است. علاوه بر این فقدان محکومیت انتظامی از درجه سه به بالا و نداشتن سوء شهرت از شرایط لازم برای احراز دادستانی دادگاه انتظامی کانون وکلای دادگستری (ماده ۵۳).

در ماده ۶۱ آیین‌نامه مقرر گشته «شکایت از تخلفات و اخلاق و رفتار و کلام ممکن است کتبی یا شفاهی باشد، ...» و از هر طریق اطلاعی راجع به تخلف یا سوء اخلاق و رفتار وکیل به رئیس کانون برسد و اگر آن را قابل توجه تشخیص دهد به دادسرا ارجاع می‌نماید. و دادسرا باید ضمن رسیدگی به موضوع، اظهار عقیده نماید (ماده ۶۲). بخش ششم آیین‌نامه از ماده ۷۶ الی ۸۹، ذیل عنوان تخلفات و مجازات‌های آن‌ها، به اهم تخلفات و کلاماً (نوعاً منافی اخلاق حرفه و کالت) و نوع مجازات آن پرداخته که امکان متمحض شدن در آن‌ها، وجود ندارد.

بعد از انقلاب در قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت دادگستری مصوب ۱۳۷۶، چند شرط دیگر بر شرایط عمومی وکلا افزوده شد. این شرایط جدید، نوعاً به التزام به اسلام و نظام سیاسی کشور برمی‌گردد. در ماده دو این قانون علاوه بر صلاحیت علمی لازم، التزام به احکام و مبانی اسلام، متعهد بودن به نظام اسلامی، نداشتن پیشینه مؤثر کیفری، عدم وابستگی به نظام سابق و عدم عضویت در گروه‌های الحادی و معاند اسلام و نظام و عدم اعتیاد و استعمال مشروبات الکلی جزو شرایط عمومی کسانی است که متقاضی پروانه کارآموزی وکالت هستند (ماده دو). از جمله شرایط اعضای هیات مدیره کانون‌های وکلا عدم اشتها به فساد اخلاق (بند «د» ماده چهار) و عدم ارتکاب اعمال خلاف حیثیت و شرافت و شوون شغل وکالت (بند «ه» ماده چهار) برشمرده شده است و چنانچه کارآموزان در دوران کارآموزی از حسن اخلاق و حسن رفتار برخوردار نباشند، به تشخیص کمیسیون کارآموزی و با تایید رییس کانون و رای دادگاه انتظامی کانون، پروانه کارآموزی آنان قابل ابطال است (تبصره سه ماده شش).

برای اولین بار از سال ۱۳۳۳ قانون‌گذار با تصویب ماده ۱۸۷ قانون برنامه سوم توسعه در سال ۱۳۷۹ به قوه قضائیه اجازه صدور مجوز مشاوره و وکالت را می‌دهد. با تصویب این

قانون راه برای مداخله در امور ذاتاً تخصصی کانون‌های وکلا و کارشناسان رسمی دادگستری باز شد، رویکردی که از چندین جهت محل انتقاد به نظر می‌رسد. حتی علتی که در متن ماده قانون‌گذار بیان داشته (اعمال حمایت‌های لازم حقوقی و تسهیل دستیابی مردم به خدمات)، نیز نمی‌تواند توجیه‌گر این مداخله در امور ذاتی این دو کانون موفق و پیشروی باشد، چراکه اولاً: کارویژه و هدف اصلی و بالذات این دو کانون حمایت لازم حقوقی از مردم در زمینه تخصصی آن‌ها بوده. (از جمله بند الف ماده چهار قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱) و در ثانی به موجب تبصره ماده یک قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت ۱۳۷۶، تعیین تعداد کارآموزان وکالت برای هر کانون بر عهده کمیسیون مشکل از رییس کل دادگستری استان، رییس شعبه اول دادگاه انقلاب و رییس کانون وکلای مربوط است.

در حال به‌رغم همه انتقادات، آیین‌نامه اجرایی این ماده در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۸ به تصویب ریاست قوه قضاییه رسید. در ماده پنج (عدم سوء پیشینه مؤثر کیفری، عدم اعتیاد، عدم تجاهر به فسق، عدم سوء شهرت، داشتن وثاقت و تعهد به اصل نظام و قانون اساسی، داشتن گواهی وثاقت و غیره به‌عنوان شرایط متقاضیان اخذ پروانه)، ماده نه (لزوم احراز صلاحیت اخلاقی و رفتاری پذیرفته شدگان توسط هیأت تعیین صلاحیت) و ماده ۲۰ این آیین‌نامه (سوگند مشاور حقوقی و کیل) نیز به اخلاق در وکالت توجه شده است. حتی با توجه به تبصره یک ماده ده «افراد زیر [مانند اعضای هیأت علمی] در صورت تأیید صلاحیت اخلاقی و رفتاری آنان بدون شرکت در آزمون به شرط طی دوره کارآموزی حسب مورد دارای پروانه وکالت پایه یک می‌شوند» می‌توان گفت این آیین‌نامه در صدد تلاش بیشتری برای توجه به اخلاق بوده است. لازم به ذکر است عدم رعایت نظامات کانون وکلا و یا ارتکاب عمل غیر اخلاقی بسته به مورد مستلزم مجازات انتظامی درجه یک (اخطار کتبی) تا درجه شش (محرومیت دائم از شغل وکالت) است (حجازی، ۱۳۸۹، ص ۸۴-۹۶) و داسرا و دادگاه انتظامی کانون‌های وکلا و نیز دادگاه عالی انتظامی قضات و

هیأت تجدیدنظر دادگاه عالی قضات هر یک بسته به مورد صلاحیت رسیدگی به این تخلفات را دارند.^۱

۲- امانت وکیل در حقوق تطبیقی

در این بخش با پرهیز از بررسی موضوع در حقوق سایر کشورها به دلیل ضیق مجال به بررسی اخلاق در وکالت در حقوق کشورهای اسلامی بسنده کرده‌ایم. در این میان ابتدا به حقوق دو کشور مصر و الجزایر به‌عنوان دو کشور بزرگ و متفاوت عربی در حوزه تحولات اجتماعی، پرداخته‌ایم.

در ماده نخست قانون وکالت مصر (قانون رقم ۱۷-المحاماه لسنة ۱۹۸۳ م.) وکالت حرفه‌ای آزاد تعریف شده است که وکیل با مشارکت قوه قضاییه در تحقق عدالت و حاکمیت قانون ایفای نقش می‌کند. وکلا در انجام حرفه وکالت استقلال دارند و جز وجدان ایشان و احکام قانون کسی بر آنها سلطه‌ای ندارد. هر کسی که درخواست ثبت نام در فهرست جامع وکلا را دارد باید دارای شرایط ذیل باشد: ۱- دارای تابعیت مصری باشد. ۲- از همه حقوق مدنی برخوردار باشد. ۳- دارای مدرک (کارشناسی) حقوق از یکی از دانشگاه‌های مصر و یا یکی از دانشگاه‌های خارجی که وفق احکام قانونی و مقررات دانشگاهی مصر مدرک معادل محسوب گردد، باشد. ۴- محکومیت کیفری اعم از جنایت یا جنحه‌ای که مغایر شرافت و امانت داری یا اخلاق است، نداشته باشد. ۵- دارای حسن رفتار و حسن شهرت باشد و به تکالیف حرفه وکالت احترام بگذارد و ... (ماده ۱۳). وکیلی که نامش در فهرست وکلا ثبت گردیده، نمی‌تواند به وکالت پردازد مگر بعد از ادای سوگند و وفق ماده ۲۰ متن سوگند به شکل ذیل است: «به خداوندگار بزرگ سوگند یاد می‌کنم که با شرافت و امانت داری و حفظ استقلال به اعمال مربوط به وکالت پردازم و نسبت به اسرار حرفه وکالت و آداب و رسوم آن اهتمام داشته باشم و به قانون احترام بگذارم».

۱. شیخ‌الاسلامی و انصاری عربانی، ۱۳۹۳، ص ۶۰ به بعد

در ماده یک قانون وکالت الجزایر (قانون شماره ۹۱-۴ مورخ ۲۲ جمادی الثانی سال ۱۴۱۱ ه. ق / هشت یناير ۱۹۹۱ میلادی)، وکالت حرفه‌ای آزاد و مستقل است که بر اساس احترام به حق دفاع انجام می‌گیرد و در تحقق عدالت نقش به‌سزایی دارد و ... ثبت نام در فهرست سازماندهی شده وکلا دارای شرایط ذیل است: ۱- دارای تابعیت الجزایری باشد با حفظ توافق نامه‌های قضایی ۲- حداقل ۲۳ سال عمر داشته باشد. ۳- دارای کارشناسی حقوق یا کارشناسی فقه اسلامی معادل، یا دکتری حقوق از یک دانشگاه دولتی باشد. ۴- دارای گواهینامه توان انجام حرفه‌ی وکالت وفق ماده ده این قانون باشد. ۵- حق تمتع از حقوق سیاسی و مدنی را داشته باشد. ۶- دارای سابقه محکومیت کیفری محل و مزیل شرافت و امانت داری نباشد. ۷- رفتار و اقدامی علیه انقلاب اول نوامبر ۱۹۵۴ الجزایر نکرده باشد. ۸- توان جسمی وکالت را داشته باشد. ۹- از حسن رفتار برخوردار باشد (ماده نه). «حسن رفتار» مندرج در این ماده جالب توجه است. این عبارت ترجمه «محمود السیره» است که در تبصره سه ماده شش قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت دادگستری ۱۳۷۶ ایران، عدم رعایت آن می‌تواند منجر به ابطال پروانه کارآموزی وکیل شود. از آن‌جا که این عنوان منعطف و کشش‌پذیر است، شایسته‌تر بود قانون‌گذاران در فقدان تعریف «حسن رفتار»، حداقل برخی از مصادیق سوءرفتار را بیان می‌داشتند. با این حال در فقدان تعریف و ذکر مصداق، باید گفت قضاوت عرفی قاطع دعوا خواهد بود. بعد از ثبت نام وکیل، وی باید در محضر شورای قضایی که نزد حوزه آن شورا می‌باید به وکالت بپردازد سوگند ذیل را ادا کند: «به خداوند بزرگ و بلند مرتبه سوگند یاد می‌کنم که وظایفم را بر اساس امانت و شرافت به انجام رسانم و نسبت به حفظ اسرار حرفه‌ای‌ام، آداب وکالت و اهداف بزرگ آن کوشا باشم و به قوانین احترام بگذارم» (ماده ۱۳). از جمله مواردی که نام وکیل از فهرست وکلا خارج می‌شود آن‌جایی است که وکیل دست به اعمال متعارض و منافی حرفه‌ی وکالت بزند (ماده ۱۶).

در پادشاهی امارات متحده عربی (قانون شماره ۲۳ به سال ۱۹۹۱ درخصوص سازماندهی حرفه‌ی وکالت)، چنین آمده است «کسانی که اسم ایشان در فهرست وکلای

مشغول به کار و یا غیر مشغول به کار قرار می‌گیرند باید دارای شرایط ذیل باشند: ۱- تبعه دولت امارات باشند. ۲- عمر وی از ۲۱ سال میلادی کمتر نباشد. ۳- دارای حسن رفتار و حسن شهرت باشد و هیچ‌گونه محکومیتی به جنایات و یا جنحه‌ای که مزیل شرافت و امانت‌داری وی است نداشته باشد. ۴- دارای مدرک [کارشناسی] در یکی از رشته‌های حقوق یا فقه و حقوق (الشریعه و القانون) باشد (ماده شش اصلاحی ۱۹۹۷). متن سوگند وکلای اماراتی هم مبتنی بر امانت‌داری و کیل است: «به خداوند بزرگ سوگند یاد می‌کنم که اعمالم را با امانت و شرافت انجام دهم و قوانین دولت را محترم بشمارم و نسبت به وکالت و پاسداشت آن بکوشم و آداب و رسوم و کالت را محترم بشمارم» (ماده ۱۱). از دیگر موارد مرتبط با امانت‌داری و کیل در حقوق امارات می‌توان به لزوم رعایت آداب و کالت (ماده ۳۵)، مجاز نبودن تبلیغ برای وکیل (ماده ۳۷)، ممنوعیت وکالت علیه کارفرمای قبلی وکیل از جانب وکیل تا دو سال بعد از ترک کار (ماده ۳۹ و ۴۰)، ممنوعیت سوگند وکیل در خصوص اموری که به‌خاطر حرفه و کالت از آن آگاه شده است (ماده ۴۱)، عدم جواز افشاء اسرار (ماده ۴۲) و عدم جواز همکاری و مشاوره دادن به طرف دعوی موکل (ماده ۴۳) اشاره کرد.

• وفق قانون وکالت کویت (قانون شماره ۴۲ به سال ۱۹۶۴ درخصوص سازماندهی حرفه و کالت نزد مراجع قضایی) کسانی که نامشان در فهرست وکلای دائم درج گشته باید دارای شرایط ذیل باشند: ۱- داشتن تابعیت کویت ۲- داشتن اهلیت کامل، حسن رفتار، حسن شهرت باشد به‌نحوی که هیچ‌گونه محکومیت کیفری یا تأدیبی که منافی با امانت‌داری و شرافت وی باشد، نداشته باشد ۳- دارای مدرک (کارشناسی) حقوق از دانشگاه کویت یا... (ماده دوم). کسانی هم که نامشان در فهرست وکلای موقت درج گشته، باید دارای شرایط ذیل باشند: ۱- از اتباع یکی از کشورهای عربی باشند. ۲- دارای اهلیت کامل، حسن رفتار، حسن شهرت باشد به‌نحوی که هیچ‌گونه محکومیت کیفری یا تأدیبی که منافی با امانت‌داری و شرافت وی باشد، نداشته باشد ۳- دارای مدرک (کارشناسی) حقوق از یکی از دانشکده‌های حقوق کشورهای جامعه عربی باشد... (ماده سوم). ماده ده،

نیز به نوعی به یک تکلیف اخلاقی اشاره کرده «وکیلی که به استخدام جایی درآمده یا به انجام وکالت مشغول نیست یا مشغول به کاری است که با وکالت قابل جمع شدن نیست، باید از کمیسیون پذیرش وکلا بخواهد که نامش را به فهرست وکلای غیر مشغول به کار انتقال دهد». سوگند وکیل صریحاً در ماده یازده بر مبنای امانت بنا شده است. وفق این ماده وکیلی که نامش در فهرست وکلای دائم و موقت ثبت گشته است باید قبل از شروع به وکالت نزد یکی از شعب دادگاه عالی تجدیدنظر (دیوان عالی) به صورت ذیل قسم یاد کند «به خداوند بزرگ سوگند یاد می‌کنم تا وظایف مربوط به وکالت را با امانت‌داری و شرافت به انجام برسانم و نسبت به حفظ اسرار حرفه وکالت و احترام قوانین و آداب و رسوم وکالت کوشا باشم». باری وکالت با مشاغل ذیل قابل جمع نیست: ۱- ... ۲- اشتغال به هر کاری که منافی کرامت حرفه‌ی وکالت باشد و یا هر کاری که با وکالت موافق نباشد ۳- ... وکلای عضو مجلس ملی یا شورای شهر از وکالت در دعاوی خلاف مصالح عمومی یا نهادهای عمومی و یا وکالت متهمین پرونده‌هایی که به امنیت حکومتی یا امور مالی حکومت لطمه می‌زند، ممنوع هستند (ماده ۱۲). در کویت هرگاه وکیل در انجام تکالیف قانونی خود کوتاهی کند و یا به شرافت وکلا لطمه‌ای وارد آورد به مجازات‌های تأدیبی ذیل محکوم می‌شود: ۱- اعلام و انذار ۲- اخطار و توبیخ ۳- محرومیت از وکالت تا حداکثر سه سال ۴- خروج نام وکیل از فهرست وکلا» (ماده ۳۶).

قانون وکالت جدید بحرین (مصوب شنبه ۲۱ تموز - یولیه ۲۰۰۷) وکالت را حرفه‌ی علمی، آزاد و مستقلی دانسته که در تحقق عدالت و احترام به حاکمیت احکام قانون و دفاع از حقوق و آزادی‌ها به کمک قوه قضاییه می‌آید. وکلا در انجام حرفه‌ی وکالت مستقل بوده، به نحوی که هیچ کس به جز خود ایشان و احکام قانون بر ایشان تسلطی ندارد (ماده یکم). در این قانون وکلا در تحقق بخشیدن به عدالت با دادرسان شریک هستند (ماده ۴). کسانی که اشتغال به وکالت دارند باید دارای مجوز لازم که توسط کمیسیون پذیرش و ثبت نام صادر می‌گردد، باشند. این مجوز برای اشتغال به وکالت تنها به کسانی که دارای شرایط ذیل باشند اعطا می‌شود: ۱- دارای تابعیت بحرینی باشند یا از اخذ تابعیت بحرینی

وی ده سال گذشته باشد. ۲- از اهلیت کامل قانونی برخوردار باشد. ۳- دارای حسن رفتار و حسن شهرت باشند و محکوم به جرمی که مغایر با شرافت و امانت داری وی است، نشده باشد. ۴- ... ۶- از شغل و حرفه اش به علت اسباب مخل شرافت و امانت داری برکنار نشده باشد. ۷- ... ۹- ... (ماده هشت). وانگهی وکیلی که نامش در فهرست وکلا ثبت گشته است نمی تواند به حرفه ی وکالت پردازد مگر بعد از ادای سوگند در برابر کمیسیون پذیرش و ثبت نام، که ادای سوگند باید به صیغه ذیل بیان شود «سوگند به خداوند بزرگ که در انجام اعمال حرفه ی وکالت رعایت امانت و شرافت و استقلال را بکنم و نسبت به حفظ اسرار این حرفه و آداب و رسوم آن کوشا باشم و به قانون احترام بگذارم» (ماده ۱۲).

زندگی توأم با امانت داری فقط برعهده وکیل نبوده بلکه وفق ماده ۲۰ که مقرر می دارد «شورای (هیأت مدیره) کانون وکلا حداقل حق الوکاله ای که به کارآموز وکالت پرداخت می شود را براساس کمک به یک زندگی شرافت مندانه و سزاوار وی تعیین می کند و کمک به این مهم برعهده کانون وکلا نیز نهاده شده است. در یکی از مهم ترین موارد امانت داری وکیل یعنی انتخاب و پذیرش وکالت (دفاع از پرونده) موکل، قانون بحرین قناعت وجدان را ملاک انتخاب آزاد وکیل دانسته است. در ماده ۲۳ آمده است «وکیل در قبول وکالت در دعوای معینی یا عدم قبول آن بر اساس قناعت وجدان خود، آزاد است و وی در انتخاب هر شیوه ای که برای دفاع از موکل مناسب می بیند وفق اصول حرفه ی وکالت، آزاد است و مسؤلیتی در قبال استلزامات شفاهی حق دفاع ندارد، البته تا آن جا که منافی احکام قانونی و آداب وکالت نباشد». وفق ماده ۲۴ نیز وکیل به عنوان کسی که در تحقق عدالت شریک است می تواند در دادگاه ها و سایر مراجعی که نزد آن ها حاضر می شود با احترامی که لازمه حرفه وکالت است به تعامل پردازد. به جز احکام مخصوص مربوط به نظم جلسه و جرایم دیگری که در قوانین مربوط به آن اشاره شده است، اگر از وکیل در اثنا جلسه برای انجام تکلیف یا به سبب آن امری که مخل نظم جلسه باشد سرزند یا مرتکب تخلفی که انتظامی یا کیفری محسوب می گردد، شود، رئیس جلسه ضمن دستور تحریر صورت جلسه ای بر حسب مورد موضوع را به کانون وکلا یا دادستانی ارجاع

می‌دهد. در ادامه این قانون آمده در وضعیت مذکور در ماده سابق، نمی‌توان وکیل را بازداشت و یا حبس احتیاطی کرد و طرح دعوای کیفری در این خصوص امکان ندارد. (ماده ۲۶) و تحقیق و تفتیش از وکیل و دفتر وی مجاز نیست و در صورت انجام باطل محسوب می‌شود (ماده ۲۷).

در حقوق سایر کشورهای اسلامی نیز اخلاق و امانت‌داری وکیل به کرات مورد تأکید و تصریح بوده است. از جمله این موارد می‌توان به مواد نه و ۲۲ قانون وکالت سوریه مصوب ۱۴۰۱/۱۰/۱۵ مجلس ملی اشاره کرد. متن سوگند وکیل در سوریه جالب توجه است «اقسم بالله العظیم ان امارس مهنتی بأمانه و شرف و ان احافظ علی سر المحاماه و احترام القوانين». در قانون وکالت یمن صادره به دستور رئیس جمهور در صنعا به تاریخ چهاردهم ربیع‌الاول ۱۴۲۰ ه. ق نیز در ماده ۲۶ امانت‌داری وکیل از جمله شرایط مورد نیاز برای اشتغال به وکالت دانسته شده است. در ماده ۳۸ متن سوگند وکیل به شرح ذیل مقرر گشته است: «اقسم بالله العظیم ان اکون متمسکاً بکتاب الله و سنه رسوله و ان اودی واجباتی المهنيه بشرف و امانه و ان ادافع عن حقوق موکلی باخلاص و نراهه و ان احافظ علی اسرار المهنه و ان التزم بآدابها و تقالیدها و ان احترم الدستور و القانون و الله علی ما اقول شهید». در ماده چهار و ۱۳ و ۱۹ قانون شماره ۲۳ سال ۲۰۰۶ تحت عنوان قانون وکالت قطر نیز از جمله به امانت‌داری وکیل تأکید شده است. در قانون وکالت ۱۹۸۳/۱۱/۱۴ سودان نیز در مواد شش و نه امانت‌داری وکیل مورد تأکید قرار گرفته است. در قانون وکالت سایر کشورهای اسلامی و غیر اسلامی کم و بیش به همین صورت اخلاق در وکالت مورد اهتمام قانون‌گذار است.

نتیجه

تأکید بر لزوم وجود شرایط اخلاقی ویژه برای وکیل از وجوه مشترک همه نظام‌های حقوقی است. اختلاف زیاد قوانین در نظام‌های حقوقی در خصوص شرایط علمی و تخصصی وکیل نسبت به شرایط اخلاقی او، نباید موهم این باشد که در خصوص اخلاق و

استلزامات آن در وکالت همه نظام‌ها دارای قوانین یکسان هستند. در حقوق ایران در دوره وابستگی وکلا، سهم دادگاه و سایر مراجع قضایی در نظارت بر وکیل از جهت این شرایط اخلاقی بسیار بود ولیکن در دوره استقلال نسبی (پس از تصویب لایحه قانونی استقلال ۱۳۳۳) این سهم به نفع وکلا و کانون ایشان تقلیل یافت. در حقوق سایر کشورها نیز بسته به مورد سهم مراجع قضایی در نظارت بر شرایط اخلاقی وکیل از نقشی اندک (تذکر) تا نقشی زیاد (محرومیت دائم از وکالت) در نوسان بوده و است. این پژوهش احترام به مبادی اخلاقی در وکالت را به‌عنوان یک اصل جهانی در همه نظام‌های حقوقی معرفی می‌کند و قویاً بر این نکته پا می‌فشارد، گرچه تحولات اجتماعی نظام‌های سیاسی و توسعه و تطور نهادهای مدنی و مردمی می‌تواند نقش مراجع قضایی را در نظارت بر شرایط اخلاقی وکلا کم‌رنگ کند، لیکن از بین بردن این نقش برای دادگاه‌ها و یا سایر مراجع قضایی نه مطلوب و نه ممکن است، بلکه آن‌چه میسر و محمود است و در سایه آن می‌توان نظارت و دخالت مراجع قضایی را بر شرایط اخلاقی وکلا به حداقل ممکن رساند، تقویت سازوکارهای درونی کانون‌های وکلا برای احراز و حفظ شرایط اخلاقی وکلا و در راس آن‌ها امانت‌داری ایشان است. شرطی که در صورت احراز و حفظ آن توسط خود وکلا و نهاد صنفی ایشان، نه تنها با قوت مجال دخالت را از مراجع قضایی به لحاظ قانونی می‌گیرد و به استقلال هرچه بیشتر کانون‌های وکلا می‌انجامد، بلکه باعث تقویت اعتماد عمومی به وکیل و بالمآل تقویت دادرسی عادلانه می‌شود.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

- ۱- آیین‌نامه اجرایی قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۹۷/۱۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی.
- ۲- آیین‌نامه اجرایی لایحه قانون استقلال کانون وکلای دادگستری، مصوب ۱۳۳۴.
- ۳- حجازی، محمدعلی، (۱۳۸۹)، *تعهدات وکیل و موکل*، چاپ اول، تهران، نشر میزان.

- ۴- الخمينی، روح... (۱۳۸۳)، تحرير الوسيله، ج ۲، الطبعة الثانية، مطبعة الآداب النجف الأشرف، الناشر دار الكتب العلمية.
- ۵- شيخ الاسلامی، مرتضى و انصاری عربانی، محمد؛ (۱۳۹۳) تخلفات انتظامی وکیل دادگستری، چاپ چهارم، تهران، انتشارات خرسندی.
- ۶- شهيد الاول (شمس الدين محمد بن مكي بن احمد عاملی نبطی جزینی)، ۱۴۱۱ ق، اللمعة الدمشقية، دار الفكر.
- ۷- عبدالباقي، محمدالفؤاد (۱۳۶۴)، المعجم المفهرس للالفاظ القرآن الكريم، قاهره، مطبعة دار الكتب المصرية.
- ۸- قانون اصول تشکيلات عدليه و محاضر شرعيه و حاکم صلحيه، مصوب کمیسیون عدليه مورخ ۲۶ تیرسرطان ۱۲۹۰ ه. ش (۲۱ شهر رجب ۱۳۲۹ ه. ق).
- ۹- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۸ مصوب مجلس شورای اسلامی.
- ۱۰- قانون وکالت ایران مصوب ۲۵ بهمن ماه ۱۳۱۵ خورشیدی در مجلس شورای ملی.
- ۱۱- قانون وکالت امارات متحده عربي، قانون (رقم ۲۳) المحاماه لسنة ۱۹۹۱.
- ۱۲- قانون وکالت بحرين، قانون المحاماه الجديد، السبت ۲۱ تموز (يوليو) ۲۰۰۷.
- ۱۳- قانون وکالت جزاير، قانون (رقم ۹۱-۴) المحاماه ۲۲ جمادى الثانی لسنة ۱۴۱۱ ه. ۸ يناير ۱۹۹۱ م.
- ۱۴- قانون وکالت سودان، قانون المحاماه لسنة ۱۴/۱۱/۱۹۸۳.
- ۱۵- قانون وکالت سوریه، قانون المحاماه السوری، السبت ۲۱ تموز (يوليو) ۲۰۰۷.
- ۱۶- قانون وکالت قطر، قانون رقم ۲۳، لسنة ۲۰۰۶ یا صدار قانون المحاماه ۲۳/۲۰۰۶.
- ۱۷- قانون وکالت کویت، قانون (رقم ۴۲) المحاماه لسنة ۱۹۶۴.
- ۱۸- قانون وکالت مصر، قانون (رقم ۱۷) المحاماه لسنة ۱۹۸۳ م.
- ۱۹- قانون وکالت یمن، قانون المحاماه باليمن صدر برئاسه الجمهوریه بصنعاء، بتاريخ ۱۴ ربيع الاول سنة ۱۴۲۰ ه. الموافق ۲۸ يونيو ۱۹۹۹ م.

- ۲۰- قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری، مصوب ۱۳۸۱/۱/۱۸ مجلس شورای اسلامی.
- ۲۱- قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت دادگستری ۱۳۷۶/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی.
- ۲۲- لایحه قانون استقلال کانون وکلای دادگستری مصوب ۱۳۳۳/۱۲/۵.
- ۲۳- محسنی، حسن (۱۳۹۳)، وکالت و کانون وکلای دادگستری در نظام‌های حقوقی، چاپ دوم، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- ۲۴- محقق داماد، مصطفی (۱۳۸۱) قواعد فقه - بخش مدنی، چاپ نهم، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی.
- ۲۵- نظام‌نامه قانون وکالت مصوب ۱۳۱۶/۲/۱۹.

References

Holy Quran

- 1- Executive Regulations of the Third Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran, approved by the Parliament on 2019.2.6.
- 2- Executive Regulations of the Bill of Independence of the Bar Association, approved on 1955.
- 3- Hejazi, M.A., (2010), Commitments of Lawyers and Clients, 1st Edition, Tehran, Mizan Publications.
- 4- Khomeni, Roohollah, (2004), Tahrir al-Wasileh, vol. 2, Second Edition, Dar al-Kotob al-'Ilmiyya Publications.
- 5- Sheikh aleslami, M and Ansari Arabani, M, (2014) Disciplinary Violations of Lawyers, 4th Edition, Tehran, Khorsandi Publications.
- 6- Shahid al-Awwal (Shams al-Din Muhammad Son of Makki Son of Ahmad al-Amli nabati Jazini), 1990, Al-Loma al-Dameshqia, Dar al-Fikar Publications.
- 7- 'Abd al-Baqi, Muhammad al-Fawad (1985), Al-Mo'jam al-Mofahras le-alfaz al-Qur'an al-Karim, Cairo, al-Kutib al-Mesriyya Publications.
- 8- Law on the principles of the organization of justice and the religious courts and courts of peace, approved by the Justice Commission dated 1911.7.18.
- 9- The Law of the Third Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran, Approved by Parliament on 2000. 4. 16.
- 10- Iranian Law Advocacy approved by the National Assembly on 1937. 2. 14.

- 11- Law Advocacy of United Arab Emirates (UAE), N. 23, Approved on 1991.
- 12- Bahrain's Law Advocacy, New Law Advocacy, 21 Tamuz (Yuliu) 2007.
- 13- Law Advocacy of Al-Jazayer, Law Advocacy (No. 4-91), 1991. 1. 8.
- 14- Sudan's Law Advocacy, 1983. 11. 14.
- 15- Syrian Law Advocacy, 2007. 7.21.
- 16- - Law Advocacy of Qatar, (No. 23), 2006.
- 17- Kuwait's Law Advocacy, (No. 42), 1964.
- 18- Egyptian Law Advocacy, (No. 17), 1983.
- 19- Yemen's Law Advocacy, Published by order of President in Sana, 1999. 6. 28.
- 20- The Law of the Association of Official Experts of the Judiciary, Approved by Parliament on 2002. 4. 7.
- 21- Law on the Quality of Obtaining a License to Practice Law of Justice, Approved by Parliament on 1997. 4. 6.
- 22- Bill of Independence law of the Bar Association, Approved on 1955. 2. 24.
- 23- Mohseni, Hassan (2014), Lawyer and Bar Association in Legal Systems, Second Edition, Tehran, Sherkat Sahami Enteshar Publications.
- 24- Mohaqiq Damad, Mostafa, (2002) Rules of Jurisprudence - Civil Section, Ninth Edition, Tehran, Islamic Sciences Publication Center.
- 25- Workbook of Attorney Act, Approved on 1937. 5. 9.